

Frusna män

Kanske flyger du någon gång över Baffin Bay på väg mot någon västlig stat. Med handbagage och lågt risktagande. Du kastar av dig skorna och tänjer på de extra centimeterna som kostat hutlöst, kastar en blick nedåt och lyssnar inåt. Från 10 000 meters höjd.

Solljuset bländar för en stund men mellan Grönland och Kanadas östliga övärld glittrar isen [där Lord Thomas Franklin körde fast sina skepp](#) Erebus och Terror för mer än 150 år sedan. Skeppen som försvann i sökandet efter den löftesrika nordvästpassagen på drottning Victorias tid. Ungefär som om Armstrong, Aldrin och Collins aldrig kommit tillbaka.

I 900 km/timmen, sover människor i en susande plåtcylander med sina nackar vilande i "frälsarkransar". Sången om Franklin kommer för mig. Jag kan texten, jag har lyssnat på den i fyrtio år. Sången om hur sjömannen drömmer i sin koj, på sitt skepp – om hur Lady Franklin söker efter Lord Franklin. Den gamle folkrocksångaren [John Renbourne](#) vaggar mig med sin melankoliska röst: *It was homeward bound one night on the deep/ Swinging in my hammock I fell asleep/ I dreamed a dream and I thought it true/ Concerning Franklin and his gallant crew ...* och med den bedövande utsikten från kabinfönstret blir Franklins öde fattbart men ändå ett mysterium.

Visan om Lord Franklin och hans besättnings öde spreds. Tragiska nyheter som den om Franklin förmedlades med skillningstryck. Nordvästpassagen var lika utforskad som månen eller det inre av Kongo och Franklin hördes aldrig mera av. Det vill säga, av någon människa. Inuiter räknades inte dit. Så var det brittiska imperiets synsätt ända in på nittonhundratalet. *The fate of Franklin no man may know/ The fate of Franklin no tongue can tell ...*

Expeditioner utsända för att söka efter Franklin fick till

sist veta något om expeditionens öde av inuiterna. Berättelser om förfrusna och förvirrade män som de mött på isen. Men ingen lyssnade.

£20,000
REWARD
WILL BE GIVEN BY
Her Majesty's Government
TO ANY PARTY OR PARTIES, OF ANY COUNTRY, WHO SHALL RENDER EFFICIENT
ASSISTANCE TO THE CREWS OF THE
DISCOVERY SHIPS
UNDER THE COMMAND OF
SIR JOHN FRANKLIN,

1.—To any Party or Parties who, in the judgment of the Board of Admiralty, shall discover and effectually relieve the Crews of Her Majesty's Ships "Erebus" and "Terror," the

£20,000.

OR

2.—To any Party or Parties who, in the judgment of the Board of Admiralty, shall discover and effectually relieve *any* of the Crews of Her Majesty's Ships "Erebus" and "Terror," or shall convey such intelligence as shall lead to the relief of such Crews or *any* of them, the Sum of

£10,000.

OR

3.—To any Party or Parties who, in the judgment of the Board of Admiralty, shall by virtue of his or their efforts first succeed in ascertaining *their* fate,

£10,000.

W. A. B. HAMILTON,
Secretary of the Admiralty.

Admiralty, March 25, 1850.

På tundran, på King William Island, levde och dog 129 sjömän, några under en tid av sex plågsamma år. Jag huttrar över utsikten och grubblar så en stund över det som kallas idiomatiska uttryck och vad de kan säga oss. Uttryck som att "vara ute i kylan" ... som att "frysa fast" ... eller "vara under isen" ... Då som nu lämnas någon skeppsbruten. Utsatt. Bildligt eller bokstavligt.

Flygvärdinnan delar ut filter och jag sveper en tacksamt om mig. Under den tidiga morgontimmen läser jag av rutten på tv-

monitorn framför mig och fylls av bilder av stumma män med svartnande ansikten klädda i lager av trasor.

Lady Franklin, eller Jane Griffin som hon hette, var outtröttlig i sitt sökande. Jane skrev fåfängt sina brev till Thomas inför en framtid med okänt innehåll. Eller för historien. Hela sju expeditioner, finansierade med dåtidens crowd founding, sändes ut att leta efter Franklin och hans besättning. Någon fann till sist verkligen en logg, en dagbok på isen, som bekräftade hans död.

Men Jane Franklin lät sig aldrig nedslås, hon blev Sjömanshustrun för alla. Som ett eko av allt detta skapade någon texten till [Franklinvisan](#), eller "Lady Franklins Lament", som den egentligen heter, på en traditionell melodi. Imperiet som uppfann den moderna postgången hade postlådor i periferin men ingen låda på King William Island. Civilisationen som bländade världen med sina framsteg, kände inte sina yttre gränser och ingen längtan kunde överbrygga Lord Franklins okända position.

På samma sätt ekar [James Taylors sång](#) The Frozen man om den anonyme man som han kallar William James McPhee. En fastfrysning i överförd bemärkelse. [Bilderna i National Geographic](#) av en hundraårig ismumie, en drucknad sjöman, gav Taylor perspektiv på sitt eget liv, på sin egen "nedfrysning". [Taylor lyckades ta sig ur ett artonårigt opiatberoende](#), "skådade ljuset" och med frusna minnen av en älskade men alkoholiserad far återuppväcker han McPhee och låter honom se sitt förlorade liv. Populärkulturens bildspråk tinar aldrig men blir ibland kristallklart.

Frusna män. Från karoliner till Napoleon. De krigiska och de självdestruktiva dragen är tydliga nog men det är också sant att frusna män lyckades vidga vår värld och ibland ge den en oväntad skönhet. Strävan efter stordåd och odödlighet skaver. Men Lord Franklin var utsedd att utföra stordådet.

Han var älskad av sin besättning med sin tubkikare och ett omlindat huvud krönt av en bicorn – men också en del av imperiets politik, med en stor publik. I kajutan portvin, och spridda i snön ligger det nymodiga sättet att frakta proviant, urättna blybemängda konservburkar. Där ligger också avgnagda människoben. Ett skamligt nationellt fiasko.

Franklins fåfänga försök fick en fortsättning och till sist kom äntligen någon igenom nordvästpassagen. Roald Amundsen var en äregirig kapten, han distanserade sig från sin besättning sägs det, men han lärde sig överlevnad av inuiterna. *Only the Eskimo with his skin canoe/ Was the only one that ever came through ...* som Franklinvisan ser saken.

Precis som Fridtjof Nansen gjorde sin resa till till nordpolen lät han isen frakta sin ynkliga lilla fiskebåt "Gjöa" hela vägen norr om Kanada. Sextio år efter Franklins expedition kom han fram till Nome i Alaska 1906, efter två vintrar på en diet på valrosskött. Bara för att finna rutten allt för grund för att vara till någon nytta.

Fortfarande oöppnad på bordet framför mig ligger en torr trekantig engelsk sandwich i plast, nu i en för Franklin avlägsen tid då isberg av annat slag tornar upp sig. Ett vilset gammalt imperium vrider och vänder sig, letar fåfängt efter sig självt. Upptäckternas tidevarv sköljer in som gammalt vrakgods. Kylan tar över, värkande leder domnar behagligt och ensamheten förlorar sin betydelse när du till sist somnar. Du finns kvar – men ingen vet var. Och McPhees frusna blick. Och du Lord Franklin blir kvar i en evighet. På King William Island.

Tjugo minuter senare drar planet in över kanadensiska fastlandet.

Gårdagens kvällstidning ligger uppslagen och jag läser om hur [expeditionen Mosaic](#) lämnat Tromsö. I sitt gigantiska skepp Polarstern med tjugotusen hästkrafter, flygplan, helikoptrar

och följbåtar driver hundratals forskare i sin isbrytare med isen mot nordpolen. På samma idé som Nansen fryser sig män och kvinnor fast tillsammans i det vällovliga syftet att utreda klimatförändringarna. Vi sparkar av oss skorna. Vår bekvämlighet får kosta. En hämtpizza är nog ingen omöjlighet.

Text: Farbror Mosterberg

Fotnot:

Skeppen HMS Erebus och HMS Terror återfanns på grunt vatten sydväst om King William Island 2014 och 2016. Lord Franklins grav har aldrig återfunnits.

Bilder: Målningen är gjord av den belgiske marinmålaren François Etienne Musin (1820–1888) och skildrar Lord Franklins expedition omgiven av isberg 1845. Den är hämtad från [Royal Museums Greenwich catalogue](#), Wikimedia Commons.

Efterlysningen är undertecknad av den brittiske admiralen William Alexander Baillie-Hamilton som deltog i eftersökningarna efter Franklin. Den är hämtad från [Library and Archives Canada](#), Wikimedia Commons.